

Emlékjegyzetek nemzettségemről, tanulói s hivatalnoki életemből. *)

(Kovács István hátrahagyott kézírataiból.)

(Folytatás.)

VI.

Nagy események következtek gyorsan egymás után. A magyar és erdélyi országgyűlések kimondották Erdélynek Magyarországgal egyesülését — unióját, s a magyar miniszterium által Erdélybe küldött teljhatalmu országos biztos, Beöthy Ödön, 1848-ban december végén feloszlatta az erdélyi királyi guberniumot. Őt 1849-ben Csányi László váltotta fel, s ezt májusban Szentiványi Károly, ki még azon hónapban engemet hivatván magához, midőn nála, a gróf Bánfy-féle nagy házban volt szállásán megjelentem: „Erdély politikai új felosztása van szándékban“ szól hozzám, „s ez iránt tervet kell készíteni. Én a bizottságot a végett ki is neveztem már. Ön egyik tagja annak s egyszersmind előadó benne. Horváth István (zsákodi) az elnök közleni fogja önnel a követendő elveket, én csak kettőt említek meg, egyiket azt: az ország kevesebb számú kerületekre levén felosztandó mint most van, a felosztást úgy kell intézni, hogy mindenik kerületben a magyar népelem legyen a számosabb“.

„Ez“ — mondám — „lehetetlen, mert Erdélyben a többi elem öszszesen hétszernél is több a magyarnál — értem a magyart és székelyt együttesen, s legfennebb is csak a Székelyföldön eszközölhető, s oly kerületben, mely talán székelyekből és más népekből vegyesen alakítható“.

„Ez már baj“, jegyzé meg Szentiványi. „A másik, mit mondani akarok az: Erdélyen át Magyarorszáig egy vonalat kell kijelölni, hol mindenütt magyar lakik, s annál fogva a magyar mindig

*) L. Ker. Magy. I. füz. 34-ik l.

biztosan járhat-kelhet, a nélkül hogy más nép által akadályoztassék“.

„Ez is bajosan valósítható“ — lón észrevételem — „mert az országon keresztül sehol sincs a magyar elem szakadatlan lánczolatban egymással“.

„De“ — vága közbe — „gyarmatosítással ily lánczolat eszközölhető, ugy-e?“ — tevé kérdésbe.

„Az által gondolom igenis“ felelém.

„Ebben tehát nem lesz elháríthatatlan akadály“ — mondá egész biztossággal — „mert a kormány el van határozva az előforduló hiányt, hpl szükséges, gyarmatosítással kipótolni. Hol gondolja ezt ön leginkább kivihetőnek ?

„Talán Maros-Vásárhelyen innen Thorda s Kolozsvár felé“ — válaszolám.

„Igen jó“ — tevé hozzá — „mert a kormány előtt is ez a legkivánatosabb. Most már beszéljen Horváthtal“.

Május 14-én megtartottuk az első bizottmányi ülést. Következőkben az egész országnak 10—11 kerületre felosztása megállapított, a terv róla elkészített, s Herczeg Lajos, mérnök bizottmányi tag által a rajz is. Ehez azonban más dolgozatok is járultak, mert a kormány historiai leírást kívánt a fiskust illetett uradalmak-, fekvő jószágokról is. Én ezeket is mind külön megírtam ex actis, és előadtam a bizottmányban; s mihelyt a munkálat kész lett, azzal engemet Szentiványi teljhatalmu országos biztos Pestre küldött, hogy ott is a ministeri tanács előtt előadjam a szükséges felvilágosításokat s netaláni módosításokat szóval, írással megtegyem; mellém rendelvén Herczeg Lajos mérnököt, hogy az általa készített tervrajzot eshetőleg a változtatás szerint igazítsa.

Junius 20-ik napján az osztrákoknak magyarok ellen segítségükre jött oroszok már benn voltak Erdélyben; mert e napon betörték a tömösi szoroson is, a borgó-prundin még hamarább, sőt innen a magyar fegyveres erőt Dézsig visszszanyomták vala. Erről Szentiványi kétségkívül tudomással birt, mindamellet pozitív rendeletéből tárgyammal junius 21-én indulnom kellett Pestre. Szolnokig Biasini gyorskocsiján utaztam, onnan 23-án tovább Pestig gőzkocsin, miközben a czeglédi indóháznál sokáig kellett várakozni, mert Kossuth, országkormányzó, Czeglégen volt, s e vonattal akarván Pestre érkezni, rája kellett várakozni. Dél felé jött is Czegléről ki az indóházhoz, lóháton, fehér tollas kalappal néhány tiszt

kisérétével, s helyet foglalván a hosszú vonalon, ez gyorsan haladt a főváros felé.

Junius 24-én Pesten viradtam fel. Szemere Bertalan, belügyi s elnök miniszterhez voltam névszerint küldve, s Kemény Zsigmond báróhoz egyenesen utasítva, ki neki lelki testi barátja s akkor miniszteriuma mellett tanácsos is volt, hogy nála bemutasson; mit ő annál nagyobb készséggel tett, mivel már Kolozsvárt régebben literariai érintkezésben éltem vele. Szemere nagyon nyájasan fogadott; s átvevén tőlem a felosztási tervezetet járulékaival együtt s a hivatalos leveleket, értésemre adta, hogy a kormánynak szándéka lévén Magyarországot és Erdélyt négy katonai körre, kerületre (Circulus) osztatni, de úgy hogy Erdély ne külön, hanem Magyarországgal egyesített kerületet képezzen, már megtette rendeleteit, hogy a terv kidolgozására Magyarország vidékeiről küldjenek ahhoz értő megbízottakat; mihelyt ezek megjönnek, bizottságot alakítand belőlök, melynek tagja Erdély részéről én leendek; ennél fogva legyenek mérnöktársammal együtt várakozással Pesten.

Másod vagy harmad nap báró Kemény szállásomra jövén, értésemre adja, hogy a miniszterelnök, Szemere, engemet osztálytanácsossá nevezett ki a belügyi miniszteriumhoz, min maga is annál inkább örvend, mert így egy helyen fogunk hivataloskodni. Kineveztetésem hivatalosan is tudtomra adatik közelebbről, s közölteteni fog a hivatalos hirlapban is.

„Kineveztetésemet köszönöm a miniszter urnak“ mondtam Keménynek; „hanem a miniszteri rendeletnek számomra leendő kiadását s a hirlapi közlést róla kérem későbbre halasztani“.

„De miért?“ kérdi Kemény.

„Nevezetes okaim vannak ezt kérni“, felelék, „melyeket most nem közölhetek, de majd igen, s hiszem, helyeseknek fogja látni“.

Herczeg Lajos mérnök egy szálláson levén velem, s jelen e beszéd alatt, Kemény báró elmenetele után nem győzött eléggé csodálkozni szavaimon, melyeknél fogva egy ily szép hivatalba minél hamarabb beléphetésen kapva nem kaptam. Az eset tudva lön még az nap több erdélyiek közt, s mindnyájan úgy nyilatkoztak: halasztási kérésem nem volt okosság. Én okaimat előttök sem említettem. Ezek voltak ime:

Részemről a magyar forradalom szerencsés végkimenetelében eleitől fogva nem tudtam bizni; mert meg voltam győződve, hogy az ausztriai uralkodó ház mindent el fog követni, mit csak elkö-

vethet a magyarok legyőzésére; szükség esetében segítségül hívandja az orosz, ez pedig készséggel megadja azt ellenünk, kik közt lengyel csapatok harcolnak; sőt Magyarországon a lengyel Dembinsky, Erdélyben a lengyel Bem fővezérkedik, honnan legelőbb is gyanithatta, hogy a magyar nemzet, ha mostani harczait siker koronázza, elébb-utóbb segítségére lennd a lengyelnek. Szintugy nem tudtam aztán remélni, hogy az egyesült osztrák-orosz haderőnek, s a hazában benn ellenségeskedő népeknek a magyar egyedül — folytonosan ellentállhasson. E nézetemben Magyarországon, Buda-Pesten megerősödtem, még inkább mint voltam az előtt, s a ministerium állandóságában kételkedtem.

Bukása hamarább békövetkezett, mint képzeltem. Junius 28-án Görgei Arthur fővezér a tulnyomó osztrák haderő ellenében Győrnél csatát vesztett, mit azon hozzáadással adott tudtára Kossuthnak, hogy nem reméli az ellenségnek ellentállhatni, s a fővárost ellenök védhetni; azért a kormány siessen haladék nélkül Buda-Pestről máshova vonulni. Ezen tudósítás és intés mindkét városban elterjedvén, ott leirhatatlan rémülést, zavargást, mozgást idézett elő. Kitől lehetett, igyekezett onnan minél hamarább távozni.

Bezeg most másként beszéltk azok, kik azelőtt kevés nappal hibáztatták, hogy a kínálkozó tanácsosi állomást azonnal nem foglaltam el. Milyen okosan tettem, ismételtetek, hogy magamat a ministeriumi hivatalnokok közé nem elegyítettem! Kivált Herczeg mérnök társam dicsérgetett azért, vádolta ellenben önmagát saját oktalanságáért; mert miután hallotta vala b. Keménytől kineveztetésemet, más nap hivatalért folyamodott a közlekedési ministeriumnál; most pedig megijedve a lehető kedvetlen következtől, lótot-futott, hogy kérévelét visszakaphassa, mit természetesen nem érhetett el, mindenkinek elsőbb gondja levén önmagáról gondoskodni, mint az ő folyamodványa hol léte után járni.

Látván a tömeges menekülést — Julius 2-án én is hazabocsátatásomat kértem Szemere miniszerelnöktől. „A körülmények” mondák „menynyiben én azokat láthatom, közelebről aligha engedik akár Erdélynek politikai kerületekre, akár Magyarországnak katonai circulusokra felosztását tárgyalás alá venni; de Kolozsvárt fogok lenni s ha velem parancsol, kész Buda-Pestre jöni.”

„Szolgálhatok valamivel?” kérdé borus kedélylyel.

„Ha Szolnokig magam s társam számára pár vasuti jegyet nyerhetnék, azt nagy köszönettel venném” felelék.

Töstént irván néhány sort, azt ezen utasítással adá át:

„Ezzel menjenek el Csány közlekedési minister urhoz, s ő intézkedni fog a többiről.“

Szemerétől eljövén, találkoztunk három kolozsvári kereskedővel, kik hasonlóan Erdélybe sietvén, vasutjegyekre kívántak szert tenni, mi nem sikerülvén, fogadott alkalommal szándékoztak hazajöni, s felszólítottak: nagyobb biztonság okáért utazzunk együtt. Reállottunk, s július 3-án odahagytuk Pestet. De már Szolnokon azt beszélték: az oroszok elfoglalták Debreczent s tán N.-Váradot is. Szolnokon innen nem csak azt híresztelték, hanem azt is: a kozákok már Arad felé száguldoznak. Második állomáson Szolnoktól tehát utazó társaságunk közt vitatkozás alá jött a kérdés: menjünk-e tovább vagy visszatérjünk Pestre, hol most biztonságot találhatunk, hir szállongván a sok jövő-menő futárok által, hogy Görgői keményen megverte az osztrákokat. Nem tudván megegyezni, szavazás alá bocsátottuk a kérdést; én utazásunk Erdély felé tovább folytatását sürgettem, de csak egyik kereskedő szavazván velem, s hárman ellenünk: visszaindultunk s július 6-án ismét Pesten voltunk.

Itt megtudtam, hogy Görgői július 2-án Komáromnál csakugyan szerencsésebben csatázott az osztrákokkal, mint június 28-án, annál fogva előnyomulásukat akadályozza, de a további sikerben nem igen bizhatni. Erről biztosan értesülve, más nap oda mentem, hol a ministerium üléseit szokta tartani, tudomást szerzendő a N.-Várad körüli eseményekről, hol ismét hitelesen értesültem, hogy N.-Várad niucs elfoglalva, s bátran átutazhattam volna rajta, sőt még most is átutazhatom, ha akarok.

Lehetőleg gyorsítani kívánván utazásomat, mivel a Szemerétől nyert vasutjegyek még tárczámban voltak: Herczeg Lajos társammal Csány közlekedési minister hivatali irodáját felkerestük, megkísérteendő: vajjon nem mehetnénk-e vasuton Szolnokig. Az előszobát teletömve találtuk várakozókkal, kik egymást ide-oda taszigálták, mindenik első ügyekezvén lenni a bébocsáttatásban. Én látván a körülményt, szólék távulról az ajtonállóhoz: „Mi ketten ezen társammal Erdélyből az ottani országos biztos által a ministeriumhoz lévén küldve, kérjük a minister urhoz mielőbb bebocsáttatásunkat; s ezt jelentse be“. Azonnal belépett s kijövének kérésünket mindjárt teljesülnöndőnek mondá, mihelyt a benn levő ur kijő. Ez hamar megtörtévnén, mi léptünk be. Csány asztala mellett ült, de

izgatott állapotban. Átadván Szemere sorait, kéréim: mivel Kolozsvárra messzse kellene mennünk, ha lehetséges kegyeskedjék rendelkezni, hogy Szolnokig mehessünk vasuton.

„Bizony“ válaszolá, „Kolozsvár messzszecske van. Jól tudom, mert én is voltam ott (mint országos biztos); s tiszta jó szívvvel szolgálnék az uraknak, de lehetetlen, mert a kormány megkötötte kezemet, megtiltott minden személyszállítást a vaspályán; a vonatoknak csak álladalmi tehert szabad szállítaniok. Mindjárt megmutatom a kormány az iránti rendeleteit is.“

„Ne fáradjon azzal minster ur“ mondám, „mert hiszszük a nélkül is.“

„No de mivel szolgálhatnék egyébbel az uraknak“ kérdé.

„Más kérésünk nincs“ felelék.

„Van-e elégséges pénzük?“

„Van anynyi, menynyivel remélhetőleg Kolozsvárra juthatunk.“

„De barátim nem árt, ha valamivel több is lesz annál. Jelentsék ki nyíltan, menynyit gondolnak még szükségesnek, mert ez iránt rendelkezhetem.“

„60—60 forintot“ mondók, pénzzel el lévén látva Kolozsvárról eljöttünkkor.

Irván ő is néhány sort, utasita: „Vigyék el Vukovics Sebő, igazságügyi minster urhoz, itt és itt lakik.“

Vukovics lakán egy-két szobán áthaladván, azokat üresen kaptuk. Tovább egy ajtón benyitván, ő maga a szoba közepén állva bús képpel egy ifjuval, úgy látszott irnokával beszélt. „Bocsánatot kérünk minster ur, (az Excellentiás czim akkor nem járt) alkalmatlankodásunkért. Csány minster ur utasításánál fogva voltunk bátrak ide jöni, s künn senkit se találtunk, kitől valami értesítést nyerhettünk volna.“ S ekkor átnyujtám Csány sorait.

A szobában egy asztalnál és faszéknél nem volt egyéb, kivévéen elszaggatott papirdarabokat, melyek széthányva heverték. Az egész úgy nézett ki, mint a honnan minden értékest elhordtak, s a lakás is elmenő félben van. Egy ajtó még nyitva állott előttünk, melyen belől ismét kiürített szobában két nő tünt fel mindennapiasan öltözve, kisirt szemekkel s könnyeiket törölgetve zsebkendőikkel.

„Hisz az urak tulajdonképpen a belügyi ministeriumhoz küldettek“ ekképp szóla Vukovics felénk fordulva.

„Ugy van“ mondám. „Miképpen utasithatta tehát Csány az urakat hozzám?“

„Erről felvilágosítást adni nem tudunk.“

Most a minister az asztalhoz közeledvén: „Miféle dolog ez“ szóla boszankodva az ifjuhoz, „hogy itt se tentatartó, se egy darab papiros, mire írni lehessen, nincs. Hiszen ezeknek lenni kell itt utolsó pillanatig.“

Az ifju innen-onnan gyorsan hozza neki, s ő is néhány irt sorával tovább utasított bennünket: Budára Duschek pénzügyi ministerhez.

Átmenjünk-e oda, töltsük-e az időt az által is vagy ne? tanakodván társammal; a gondolat, meglehet, hogy a mostani bizonytalan körülmények közt még több pénz is szükséges lenne, átmenetelre birt.

Duschek pénzügyi minister, magas termetű férfiu, sétált egy tágas teremben, midőn hozzája bebocsáttattunk. Udvariasan, de komolyan fogadott. Látása meglepett engemet; mert mindazon hivatalnokot, kisebb nagyobb rangut, kikkel közelebbi napokban érintkezésbe jöttem, izgatottan, elszomorodva találtam. Duschek egészen nyugottnak látszott előttem, mintha körülé semmi rendkívüli nem történék. Megolvasván Vukovics czéduláját, mondá: „tessék keveset várakozni,“ szólítván egy hivatalnokot, s átadván neki a czédulát, meghagyá: „ez iránt rendelkezék rögtön.“

Az alig távozott s jött, midőn ismét egy mást szólítván nevéen, szóla átadván a czédulát: „ezen urakat vezesse le a pénztárba, s az irt összeg töstént fizetessék ki.“ Ki is lön azonnal fizetve: szép új Kossuth bankjegyekkel.

Duschek, mondák, a pénzügyi ministeriumnál oly pontosan vitetett mindent, hogy mindenféle működés minden nap ugy végeztetett ottan, mintha azonnal végvizsgálat alá kellene terjesztetnie.

Délután ismét utra készültünk. A kolozsvári nevezetesb két kereskedővel együtt szekeret fogadtunk, s julius 8-kán másodizben is odahagytuk Pestet.

E napon már maga Kossuth is Czegléden volt, menhelyet a ministeriummal együtt Szegeden keresvén.

Julius 11-én éjjel-nappal utazva — nem minden ijesztő jelenség nélkül megérkeztünk Kolozsvárra. Ugyanezen napon az osztrák hadsereg előcsapatja is bévonult — Budára.

Szentiványi országos biztos nem kevésbé vágyott, kivált most már vissza Magyarországba, mint mi vágytunk onnan Erdélybe;

s el is menvén juliusban, helyébe Boczkó Dániel jött, ki nem sokára terhes hivatalos állomásra rendelt.

A büntető országos feltörvényszék helye tudniillik Kolozsvárt vala. Ennek eleve többen kívántak tagjai lenni; de midőn az ellenség közelgett, némelyik közülök szabadságot eszközlött magának s kisorsult a városból; minek következtében Boczkó, országos biztos, julius 27-én a feltörvényszék birájává nevezett ki ideiglenesen, meghagyva írásban, hogy abban bíraskodni tartsam szoros kötelességemnek. A feltörvényszék elnöke Bethlen Pál, az ifjabb, gróf nem tartván immár se idő-, se czélszerűnek több ülést tartani, az országos biztos keményen parancsolta annak naponként tartását. Volt tehát még néhány ülésünk: az utolsó augustus 14-kén, mert más nap, augustus 15-én az oroszok megjelentek — Kolozsvártt.

VII.

Az 184⁹/₉-iki magyar forradalom le vala győzve. A bécsi császári kormány Erdélyt ugy tekintette, mint meghódított tartományt s kénye kedve szerint bánt vele. Más politikai kerületekre osztotta. Más törvényeket, intézményeket, közigazgatásban, törvényhozásban más nyelvet — a németet — hozott itt gyakorlatba. Változtatás lön látható mindenfelé.

Erdély polgári s katonai főkormányzójává báró Wohlgemüth Lajos altábornagy neveztetett ki, melléje a polgári ügyek igazgatására mint császári teljes hatalmu biztos Bach Eduard, Bukovinä igazgatója rendeltetvén. Wohlgemuth oldala mellett volt még közvetlenül Glanz József, bécsi belügyministeri hivatalnok. Ezek szeptemberben Kolozsváratt lévén, azalatt a kolozsvári polgármestertől írásban azon utasítást vevém: ekkor s ekkor jelenjek meg említett Glanz urnál, a gróf Bánffy háznál; a hol megjelenvén, ezen kérdést tevő nekem: „Ön-e az a Kovács, ki a magyar országos biztos által országos ügyben a magyar ministeriumhoz volt küldve, s onnan visszajötte után a büntető feltörvényszéknél, mint annak tagja bíraskodott?“

„Én vagyok“ felelém.

„Ezelőtt a Kolozsvárt megjelent egyik politikai hirlap dőlgozó társa is volt. Ugy-e?“ kérdé tovább.

„Voltam azon lap mellett, melyet Méhes Sámuel, tanár, adott ki,“ válaszolám.

„Újünk le,“ mondá ekkor „mert több beszédem is van önnel.“
S ő helyet foglalt egy pamlagon, én égy széken.

Beszédét ezzel kezdé: „A kormánynak kívánsága, hogy itt Kolozsvártt egy magyar politikai hirlap adassék ki, mely nézeteit, intézkedéseit helyesléssel kísérje a magyar olvasó közönség előtt, s számítunk önre, hogy szerkesztését és kiadását elvállalja.“ — Itt elhallgatván; ilyenképpen nyilatkozám:

„Én tanulmányomnál fogva hivatalviselésre készültem; azt is viseltem huszanhat év óta, s annak éltem főképpen. Mellesleg voltam munkatársa is az érintett, hetenként két izben egy-egy iven megjelent lapnak is, de másokkal együtt, s ennél fogva az nekem kevés dolgot adott. De politikai hirlapnak szerkesztője lenni soha se kívántam s most annál kevésbé kívánhatom, mivel lehetőségesnek nem is látom.“

„De miért nem?“ kérdé.

Folytatám: „A szerkeztő mellett, akárki legyen az, segéd-dolgozó társaknak kell lenniök, kik czélszerű képzettséggel bírnak, rokonelvűek, s kikben a szerkesztőség teljesen bizhatik. Ilyen pedig annál ritkább most Kolozsváratt, mert ki volt is, innen vagy önkéntes, vagy más oknál fogva eltávozott. Aztán elegendő olvasó közönséget se remélhetni, minthogy az ezelőtt nagyobb részint a nemességből telt ki, ennek jövedelme pedig jelenleg átaljában korlátoltabb semhogy keveset kivéve, hirlapokra is költhetne. A nemesek elvesztették jobbágyaikat, jobbágyi fekvőségeiket, s bennök elvesztették a munkásokat is, kik allodialis birtokaikat ingyen művelték s azok termékeit számukra betakarították. Ők ezelőtt mentesek voltak minden közteher hordozástól, most adót fizetnek ők is. E mellett sokan közülök, kivált vármegyéken javaikban teméntelen kárt szenvedtek a közébbi két év folytatában. S ezen és több más oknál fogva egy erdélyi magyar politikai lap ha megindittatik is, fennállhatása, nagyon kétséges.“

„De“ szóla közbe „a kormány segíteni fogja.“

„A kormány“ jegyzém meg, „anyagilag segítheti; hanem szellemi tekintetben, alkalmas munkatársak előállításában bajosan. S nem hallgathatom el, hogy még elvi tekintetben is nehézségek fordulhatnak elő. Eddigi alkotmányunk idejében is a magyar hazafiak különböző politikai nézeteket, elveket vallottak, s egyik pártbeli a másik pártbelinek lapjába nem csak nem irt, de azt nem

is olvasta. Jelenleg pedig mindenki várva várja látni: vajjon a létező kormány az eddigi alkotmány terén marad-e vagy más uton és más irányban indul s halad.“

Alig ejtettem ki az utolsó szót, midőn Glanz indulatosan mondá:

„No már a volt magyar alkotmányról többé szó sem lehet. Azt a magyarok revolutiojokkal örökre eljátszodták; hanem,“ tevé hozzá csendesülten és hangsúlyozva—„kapnak mást, még pedig liberálisabbat mint a régi volt“.

„Ezen körülmény befolyással lesz minden esetre az indítatni szándékolt lapra“. Ez lön észrevételem a fennebbi nyilatkozatra. „Mert az olyanok is, kik kellő képzeltséggel illő díjazásért talán hajlandók lennének azt dolgozataikkal, benn mint munkatársak, künn mint levelezők segíteni, támogatni, alig ha előbb mint azt tennék, a lap politikai irányával kívánnak megismerkedni“.

„A tárgyról beszélünk még máskor. Most kérem a kir. lyceum nyomdájában készíttessen egy részletes előszámlát: menyenyiért nyomtatna éven át egy oly politikai lapot, milyent itt ezelőtt kiadni szoktak volt, s ha elkészül, holnap vagy holnapután hozza el személyesen hozzám“. Ezekkel bocsáta el Glanz.

A lapszerkesztés szóbajöttének első pillanata óta el voltam határozva, arra semmi esetre nem vállalkozni; de magamra nézve tanácsosabbnak tartottam, előbb csak akadályokat, nehézségeket hozni fel mentségemre és csak utolsó esetben mondani ki positive a nemet; mert miután a forradalmi kormány megbízásaiban híven eljárta volt, ez az uralomra jutott kormánynál fel vala róva, s több róvásra alkalmat nem adni, érdekebben állott. Annálfogva megkészítettem a nyomdai számlát, melyet a nyomda igazgatója, Szentpéteri Imre, azon értesítéssel adott nekem át: „Még egy ily számla éppen most van nála készülöben; s ha megmondom, ki készíttette velem, ő is megmondja, ki készítteti és ki által a másikat“. Semmi okom nem lévén titkolózni, felelém: „Velem Glanz készíttette“; mire tüstént nyilvánítá: „a másikat pedig Bach készítteti Makoldi Samu által, ki kész is a lap szerkesztője lenni“.

„Annál jobb“ mondék, „s bizonyos lehet benne, hogy a hol tetetem, én is ajánlani fogom“.

Makoldi a forradalom előtt fogalmazó gyakornok volt a kir. kormányseknél és segédtárs a Szilágyi Ferencz által kiadott, politikai hírlapnak.

Harmadnap átadtam a nyomdai előjegyzéket Glanznak, ki ekkor csak anynyit mondott: „Estve szürkület után a lapkiadás tárgyában conferentia lesz a kormányzó jelenlétében s arra jelenjék meg ön is“.

September 24-én 1849-ben megtartatott az értekezet gyertyavilágnál a Bánfy-házban, jelen lévén Wohlgemuth polgári s katonai kormányzó, egy hadsegéde és még egy tábornok, Glanz és én. Tanácskozás tárgyául a nyomdai számla szolgált. Felvették azt részletenként, beszéltek rólok, s aztán rendre helybenhagyták. Én egy szót se szoltam; annál inkább elbámultam, midőn Wohlgemuth felém fordulva mondá: „Ezeket már hallá az ur, s igyekezzék, hogy így a lap minél hamarább folyamatba jöjjön“.

Akarja-e azt a kormány és miképpen segélleni vagy nem? erről se történt említés. Ugy látszott, ez urak szeretnék egy magyar politikai lap megjelenését, mely eljárásaikat helyeselve, ajánlja, dicsérje, de az ő hozzájárulásuk nélkül, legalább nyílt hozzájárulásuk nélkül, mintha a szerkesztőség mindent csak ön jószántából, ön erején tenne, s elve a kormány irányával tökéletesen öszhangzó lenne.

„Excellentiád engedelmével“ szólék tehát most, „némi kéresem volna“.

„Csak tessék“ mondá.

„A kiadatni szándékolt lap egészben kormánylap lenne-e, vagy csak kormány által segélyezett, de különben privát vállalkozási politikai lap? Ha kormánylap bár menynyire, ki lesz kormányképviselője a lap irányában, kitől és miképpen veszi annak utasításait a szerkesztőség, és ki lesz a vett és közölt utasításokért felelős mind fenn, mind alatt?“

Egymás szemébe néztek mindnyájan; de mindenik hallgatott, még Glanz is, ki mindenről eleget beszélt előbb.

„Ezekről köztünk nem volt szó“, eképpen szakasztá félbe a hallgatást Wohlgemuth, „de tisztában kell lennünk irántok; azért az értekezetet most bérekesztjük“.

Szétmenvén, Glanz meghagyá nekem: holnap 9 órakor ismét menjek hozzá. Nekem ugy tetszett: Glanz a közte s köztem folyt szóváltásokat nem közölte volt hiven Wohlgemuthal.

Másnap mihelyt beléptem irodájába, szólítván egy száz ot-tani hivatalnokot, Haupt Frigyest, ki most osztálytanácsos a belügy-ministeriumnál, Budapesten, ezen utasítást adá neki: „ezt az urat vezesse Bachhoz, s mondjon csak anynyit, hogy én küldöttem“.

Bach belmonostorutczaiban szállásán közönnyel fogadott. Kívánt a szóban levő lapszerkesztésre birni. Én azonban még több akadályt, nehézséget hordtam fel mint azelőtt, s kijelentettem, hogy egyáltalában nem érzem magamat képesnek a kormány igényeinek megfelelő lap kiadására. De úgy hiszem, találkozik más, ki arra képes és kész is lesz; sőt magam is nevezhetnék olyant“.

„Makoldi Sámuel“, felelék. „ő is mint én a kir. kormányzék mellett hivatalnokoskodott, s a Szilágyi Ferencz tanár által kiadott politikai lapnak segéd munkás társa volt. A magyar, latin, német, francia, oláh nyelveket nem csak érti, hanem beszéli is. Az oláh nyelvnek pontos ismerete pedig, mivel én éppen nem dicsekedhetem, hazánkban a mostani viszonyok közt egy lapszerkesztőnek igen nagy előnye s csaknem nélkülözhetlen kelléke“.

„Nem lenne tehát jó, hogy ön vele egyesülve szerkeszsze a lapot“, kérdé.

„Nézeteink különbözők“, válaszolám.

„Hát egy melléklapot is indítani meg, melyek közül egyiknek ön, másiknak ő lenne szerkesztője“, kérdé tovább, mire azt jegyzém meg: „Részemről tanácsosabbnak tartom előbb csak egy lapot indítani meg, s csak ha ez czélszerűnek és biztosítottnak mutatkozik, lépni fel melléklappal“.

Ezzel vége lett együtti beszédünknek.

Következett nap ismét hivatott Glanz. „Beszéltem én is Bachchal,“ — e szavakkal fogadott — „s úgy látjuk, önnek csakugyan nincs kedve lapszerkesztőnek lenni. Azért nem is sürgetjük többet. Hanem: van e purifikálva ön?“

„Nem vagyok“.

„Igyekezék hát magát minél hamarább purifikáltatni, s ha purifikálják, adja tudtomra Szebenbe. Elég lesz egy pár szóval egy kis czédulán jelenteni, s azt itt a Districts-Commando hivatalos csomagába belé tenni Ott megkapom én, s gondunk lesz, hogy ön hivatalba jöjjön“.

Purifikáltattam; de vele soha se tudattam.

Egy kormány segélyezte lapot aztán csakugyan Makoldi Sámuel indított volt meg.

A purificationnak, mely akkor nagyban szerepelt, értelme az volt: ki a forradalom előtt királyi állami hivatalt viselt, s utána fizetést vett, és forradalom alatt a forradalmi kormánytól hivatalt

fogadott el, annak érdekében működött; megbízásaiban eljárhat. ezen cselekvényeiért mindennek igazolnia, tisztáznia kellett bizonyítványokkal magát arra kinevezett vegyes bizottság előtt, melynek elnöke egy őrnagy, tollvivője hadbíró; tagjai civilis, polgári rendbeli egyének voltak, de olyak, kik a császár iránti hűségökről a forradalom idejében is ismertettek. Nekem mint királyi kormányzó hívtalnoknak az volt hibául feltudva, hogy egyik országos biztostól, Szentiványitól megbízatást fogadtam el Buda-Pestre; másiktól, Boczkótól birói állomást a büntető feltörvényszéknél. Mentésem lényege ebből állott: Én a mit tettem, az országos teljhatalmu biztosok positiv parancsolatjára műveltem; s ki a forradalom idejét átélte, tapasztalhatta, hogy egyes magyar embernek nem függött tetszésétől, tegye-e vagy ne, mit neki egy ily biztos parancsolt, hanem akarva vagy nem, tennie kellett. Egyebet azonban, mi a forradalmi kormánytól eredt ugyan, de nem parancsolva, mellőztem el, noha hasznomat czélozta. Beadott bizonyítványaim tanúsítják ugyanis, hogy Buda-Pesten létem alatt belügyministeriumi osztálytanácsosságra kineveztetésemet nem vállaltam el, mindez ajánlva ugyan, de elfogadnom parancsolva nem volt. Azt az igazoló bizottság előtt természetesen elhallgattam, hogy azért nem vállaltam, mert megtarthatni nem reméltem. Az oroszok Galicziából Magyarországra, Bukovinából, Oláhországból Erdélybe már át lévén kelve az osztrákok segítségére. Főterhelő pontul ellenem a feltörvényszéknéli biráskodásom szolgált; noha csak közönséges vétkekre, büntettekre terjedt ki, és bemutattam Boczkónak hozzám bocsátott parancsát, Bethlen gróf elnöknek pedig bizonyítványát, mely szerint a biráskodásom ideje, tulajdonképpen néhány napja alatt ellátott pereknek semmi következése nem lett, azok nem levén elküldve az illető törvényhatóságokhoz. Ez ügyemben azonban nekem leginkább segített az, hogy Bertleff Mihálylyal és Némethy Jánossal együtt biráskodtam. Ők mindketten kormányzó hívtalnokok voltak; a mellett Bertleff szász, Némethy magyar, de a hatalmas Józsika háznak régóta különös pártfogoltja. Ezen körülményeknél fogva őket kimélni kívánták; s mivel őket nem lakoltatták, engemet sem lehetett s november 15-ről 1849-ben megkaptam az igazoló bizottmány (Purifications-Commission) tanubizonyítványát, hogy a forradalom alatti magamviseletéről teljesen igazoltam, tisztáztam magamat, s az államhivatalban meghagyattathatom egész megnyugvással.

Már szeptemberben hat katonai vidékre (Militär-District) vala ideiglenes igazgatás tekintetéből felosztva az ország: károly-fejérvári, kolozsvári, rettegi, udvarhelyi, szebeni s fogarasi vidékre. Főparancsnok mindenikben egy-egy katonatiszt volt, mellé a polgári ügyek vezetésére polgári rendbeli vidéki biztos adatván, ez is és az is kellő hivatali személyzettel.

- (Vége következik).
